

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ

Збірник наукових праць
Випуск 57

За загальною редакцією:
академіка І. Ф. Прокопенка,
д-ра пед. наук, професора С. Т. Золотухіної

Харків-2017

УДК 371.132 (043.3)

О. С. Кабанська

РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЗМІСТОВОГО ЕТАПУ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

© Кабанська О. С., 2017
<http://orcid.org/0000-0002-4775-1990>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.843229>

У статті обґрунтовано організаційно-змістовий етап технології формування вмінь педагогічного прогнозування в майбутніх учителів, метою якого є безпосереднє оволодіння студентами всіма групами вмінь педагогічного прогнозування: діагностичними, конструктивно-проективними, організаційно-комунікативними й дослідницько-творчими. Автором зроблено висновок, що для ефективного формування у студентів умінь педагогічного прогнозування необхідно організувати їх навчальний процес як послідовність навчальної, квазіпрофесійної й навчально-професійної, а також відповідним чином забезпечити його змістове наповнення. Розкрито форми і методи навчально-методичного забезпечення організаційно-змістового етапу технології формування вмінь педагогічного прогнозування в майбутніх учителів у навчальній діяльності. Для реалізації зазначеного етапу пропонується використання таких форм і методів, як: підготовки студентами доповідей, повідомлень, рефератів з проблеми педагогічного прогнозування, виконання завдань прогностичного характеру різного рівня складності, а також проведення майбутніми вчителями уявних експериментів із застосуванням методів моделювання.

Ключові слова: майбутній учитель, уміння педагогічного прогнозування, технологія, організаційно-змістовий етап, навчально-методичне забезпечення навчальна діяльність.

Кабанская О. С. Реализация организационно-содержательного этапа технологии формирования умений педагогического прогнозирования в будущих учителей в учебной деятельности.

В статье обоснован организационно-содержательный этап технологии формирования умений педагогического прогнозирования в будущих учителей, целью которого является непосредственное овладение студентами всеми группами умений педагогического прогнозирования: диагностическими, конструктивно-проективными, организационно-коммуникативными и опытно-творческими. Автором сделан вывод, что для эффективного формирования у студентов умений педагогического прогнозирования необходимо организовать их учебный процесс как последовательность учебной, квазипрофессиональной

и учебно-профессиональной, а также соответствующим образом обеспечить его содержательное наполнение. Раскрыты формы и методы учебно-методического обеспечения организационно-содержательного этапа технологии формирования умений педагогического прогнозирования у будущих учителей в учебной деятельности. Для реализации указанного этапа предлагается использование таких форм и методов, как: подготовка студентами докладов, сообщений, рефератов по проблеме педагогического прогнозирования, выполнение задач прогностического характера различного уровня сложности, а также проведение будущими учителями воображаемых экспериментов с применением методов моделирования.

Ключевые слова: будущий учитель, умение педагогического прогнозирования, технология, организационно-содержательный этап, учебно-методическое обеспечение учебная деятельность.

Kabanskaya O. S. Realization of the organizational-informative stage of the technology of formation of skills of pedagogical forecasting of future teachers in educational activity.

The organizational-informative stage of the technology of formation of skills of pedagogical forecasting of future teachers is found in this article, the goal of which is the direct acquisition by students of all groups of skills of pedagogical forecasting: diagnostic, constructive-projective, organizational-communicative and experimental-creative. The author concludes that for the effective formation of skills of students' pedagogical forecasting it is necessary to organize their educational process as a sequence of educational, quasi-professional and educational-professional process, and also to ensure its informative content. Also in this article the author proved that the formation of these skills require the use of special technology, the successful implementation of which depends on the positive motivation of students to acquire these skills, which in turn requires pedagogical stimulation of students' motivation. The article states that the terms of the success of pedagogical stimulation include: conducting of choice of certain incentives of appropriate modifications of targeted, relevant and age peculiarities level of professional preparation of students; appropriate to each stage of training in a particular pedagogical and social situation. The author gives effective methods of stimulating professional motivation of student (promotion, competition, suggestion, creating the situation of success, educational support). Forms and methods of educational and methodical support of the organizational-informative stage of the technology of formation of skills of pedagogical forecasting of future teachers in educational activities are disclosed. To implement this stage, it is proposed to use such forms and methods as: preparation of reports, abstracts on the problem of pedagogical forecasting, realization of forecasting tasks of various levels of complexity, and also making of imaginary experiments by teachers using modeling techniques.

Key words: future teacher, skill of pedagogical forecasting, technology, organizational-informative stage, educational and methodical support, educational activity.

Постановка проблеми. Формування вмінь педагогічного прогнозування майбутніх учителів слід розглядати як один із важливих напрямів поліпшення їхньої професійної підготовки, адже характерними особливостями сучасної реальності є динамізм процесів, що відбуваються в суспільстві, активність змін у всіх сферах життєдіяльності людини. У таких умовах у професійній діяльності учителя зростає потреба у правильних прогнозах, які охоплюють різну часову перспективу та дозволяють оптимальним чином реалізовувати педагогічну взаємодію.

Злободенність цього завдання визначається в Національній стратегії розвитку освіти України до 2021 року, в якій наголошується на необхідності високопрофесійного наукового, аналітичного і прогностичного супроводу педагогічного процесу в школі. Водночас ознайомлення з висновками провідних фахівців у галузі шкільної освіти та практикою її реалізації, станом підготовленості студентів до педагогічної діяльності дозволяє зробити висновок про недостатній рівень сформованості прогностичних умінь у шкільних педагогів та майбутніх учителів. Зокрема, під час проведення пілотажного дослідження встановлено, що 49,7 % учителів і 56,4 % студентів недостатньо чітко усвідомлюють роль і місце педагогічного прогнозування в навчально-виховній діяльності, відчують утруднення у визначенні його технологічних етапів, методів і форм реалізації тощо. Це дає підстави для твердження, що вирішення проблеми формування вмінь педагогічного прогнозування в майбутніх учителів у навчальному процесі ВНЗ є вельми актуальною для сучасної педагогічної теорії та практики.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти підготовки майбутніх учителів до прогностичної діяльності, зокрема формування прогностичних умінь у студентів педагогічних ВНЗ (обґрунтування необхідності формулювання прогнозів у педагогічній діяльності, розкриття специфіки педагогічного прогнозування, здійснення прогнозування в управлінні педагогічними системами різного рівня, підхід до прогнозування як окремого компонента педагогічної діяльності тощо) досліджуються в працях багатьох учених, зокрема таких, як: В. Безруков, Ф. Гоноболін, Є. Дмитрієв, Т. Димов, О. Єпішева, А. Захаров, О. Попова, Л. Регуш, А. Родрігес, В. Сластьонін, Т. Смиковська, Н. Столяренко, Н. Ткачова. Водночас, попри високу наукову значущість проведених досліджень, дійшли висновку, що спеціального

розгляду потребують питання навчально-методичного забезпечення окремих етапів технології формування прогностичних умінь студентів педагогічних ВНЗ у процесі професійної підготовки.

Мета статті – розкрити форми і методи навчально-методичного забезпечення організаційно-змістового етапу технології формування вмінь педагогічного прогнозування в майбутніх учителів у навчальній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Оскільки результати аналізу отриманих під час проведення пілотажного дослідження даних засвідчили недостатній рівень сформованості у студентів знань і дій педагогічного прогнозування, для покращення цієї ситуації у визначеній технології важливо також передбачити етап, спрямований на оволодіння майбутніми вчителями цими знаннями та діями. Тому визначено, що другим етапом у технології має бути *організаційно-змістовий етап*, який передбачає оволодіння майбутніми вчителями визначеними групами вмінь педагогічного прогнозування: діагностичними, конструктивно-проективними, організаційно-комунікативними й дослідницько-творчими.

Важливо відзначити, що труднощі в реалізації цього етапу зумовлені основною складністю будь-якої професійної освіти, яка проявляється в тому, що через навчальну діяльність майбутні фахівці мають засвоїти професійну діяльність, тобто оволодіти професійними знаннями та вміннями. Для забезпечення успішного переходу студентів від навчальної до професійної діяльності, А. Вербицький та його послідовники (А. Бакшаєва, Т. Платонова та інші) запропонували ввести між ними проміжний вид діяльності, яка отримала назву квазіпрофесійної. Ця діяльність, будучи навчальною за своєю формою і професійною за змістом, забезпечує трансформацію змісту та форм навчальної діяльності в адекватні їм, гранично узагальнені зміст та форми професійної діяльності [1].

У процесі дослідження дійшли висновку, що для ефективного формування у студентів умінь педагогічного прогнозування необхідно організувати їх навчальний процес як послідовність базових форм діяльності, тобто навчальної, квазіпрофесійної й навчально-професійної, а також відповідним чином забезпечити його змістове наповнення[3].

Метою другого етапу технології було забезпечення оволодіння майбутніми вчителями визначеними групами вмінь педагогічного

прогнозування. Причому цей процес має реалізовуватися в межах спеціально організованої на досягнення цієї мети навчальної, квазіпрофесійної й навчально-професійної діяльності студентів[1].

На основі проведеного аналізу навчальних планів нами було виділено ті навчальні предмети, під час вивчення яких можна створити найкращі передумови для засвоєння студентами зазначених знань і вмінь. До таких предметів нами віднесено такі: дисципліни психолого-педагогічного циклу («Загальна психологія», «Вікова психологія», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Історія педагогіки», «Методологія психолого-педагогічних досліджень», «Основи виховної роботи в школі»), філософія, історія України, методика викладання фахового предмету. Крім того, з метою опанування майбутніми вчителями вмінь педагогічного прогнозування було розроблено спецкурс «Основи педагогічного прогнозування», який студенти мали можливість обирати добровільно.

За заняттях з вищевказаних навчальних дисциплін та під час організації позааудиторної пізнавальної діяльності студентів забезпечувалося цілеспрямоване оволодіння ними знань, необхідними для здійснення педагогічного прогнозування. Студентам допомагали з'ясувати суть основних понять педагогічної прогностики («прогноз», «прогнозування», «педагогічне прогнозування» тощо), надавали знання про форми, види прогнозів, вимоги до їх здійснення. На заняттях висвітлювалися роль, місце прогнозування у структурі професійної діяльності вчителя, принципи та критерії, які дають можливість педагогу ефективно здійснювати прогностичну діяльність тощо.

Студентам також роз'яснювали, що здійснення прогностичної діяльності передбачає використання комплексу різноманітних методів дослідження: загальнонаукових (спостереження, експеримент, синтез, індукція, дедукція, порівняння, аналогія, історичний та логічний методи тощо), психологічних (тести, рейтинг, самооцінювання), а також спеціальних прогностичних методів, провідне місце серед яких займають моделювання, уявний експеримент, екстраполяція та метод експертних оцінок. Кожний із указаних методів докладно вивчався, розкривалися можливості його використання в прогностичній педагогічній діяльності.

Відзначимо, що засвоєння студентами знань про основи педагогічного прогнозування відбувалося під час лекцій з вищевказаних навчальних

дисциплін, проведення семінарських і практичних занять, зміст яких збагачувався питаннями, пов'язаними з процесом педагогічного прогнозування. Так, для поглиблення знань майбутніх учителів щодо термінологічного поля педагогічної прогностики їх залучали на практичних заняттях до таких видів навчальної діяльності, як:

1) творчі завдання (складання текстів кросвордів, контрольних тестів, які пропонувалися потім для роботи решті студентів групи, «Незакінчене речення», «Пропущений термін» тощо);

2) участь у різноманітних конкурсах, КВК, вікторинах, присвячених проблемі педагогічного прогнозування;

3) участь у спеціально організованих бесідах, диспутах, спрямованих на засвоєння майбутніми вчителями понять педагогічної прогностики й усвідомлення їх суті;

4) виконання завдань, які передбачали пошук і виправлення в підготовленому тексті спеціально допущених помилок чи неузгодженостей у застосуванні термінів.

Значна увага приділялася питанню опанування студентами знань, необхідних для успішного здійснення педагогічного прогнозування, і під час організації їхньої самостійної роботи. Так, майбутніх учителів залучали до підготовки доповідей, повідомлень, рефератів з проблеми педагогічного прогнозування, які репрезентувались студентами на семінарських заняттях, на студентських конференціях тощо. Наприклад, майбутніми вчителями були підготовлені:

- доповіді, повідомлення на тему: «Способи верифікації педагогічних прогнозів», «Основні об'єкти педагогічного прогнозування» тощо;

- реферати на тему: «Вибір форм прогнозування в педагогічній діяльності вчителя», «Залучення старшокласників до самопрогнозування власних навчальних досягнень»;

- тези виступів на конференціях на тему: «Прогнозування майбутніми вчителями свого подальшого професійного становлення», «Методична підтримка вчителя в оволодінні школярами вміннями прогнозувати власну навчальну діяльність» тощо.

У світлі формування у студентів знань прогностичного характеру особливе місце серед вищезазначених навчальних дисциплін займав

розроблений нами спецкурс «Основи педагогічного прогнозування», теоретичний блок навчального плану якого включав такі теми: «Суть, призначення, функції прогнозування», «Роль та місце педагогічного прогнозування у фаховій діяльності вчителя», «Види педагогічного прогнозування», «Методи педагогічного прогнозування», «Методика здійснення педагогічного прогнозування». Засвоєння цих тем студентами в межах вивчення вищевказаного курсу дозволяло суттєво підвищити рівень їх знань прогностичного характеру.

Під час оволодіння майбутніми вчителями знаннями прогностичного характеру вони виконували завдання різного рівня складності:

- оберіть із запропонованих варіантів відповідей на питання правильний;
- розташуйте по порядку елементи прогностичної діяльності;
- підкресліть у групі запропонованих ті методи дослідження, які доцільно використовувати в прогностичній педагогічній діяльності;
- закінчить речення, щоб його зміст правильно відображав різні аспекти процедури прогнозування;
- оберіть необхідну інформацію для здійснення запропонованого прогнозу;
- назвіть відомі вам форми верифікації прогнозу тощо.

На основі засвоєних студентами знань прогностичного характеру організовувалася їхня подальша навчальна робота, спрямована на оволодіння необхідними для здійснення педагогічного прогнозування вміннями. Так, під час реалізації організаційно-змістового етапу технології формування в майбутніх вчителів умінь педагогічного прогнозування значна увага викладачів приділялась оволодінню ними вміннями реалізовувати такі розумові операції, як: аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція тощо. Із цією метою під час вивчення навчальних дисциплін майбутніх учителів залучали до виконання відповідних завдань.

Особливе місце під час реалізації організаційно-змістового етапу розробленої нами технології займала робота зі студентами, спрямована на оволодіння ними спеціальними прогностичними методами. Зокрема, майбутніх учителів навчали створювати моделі певних педагогічних процесів, явищ. Таку роботу організовували за таким алгоритмом: студенти розбивалися на підгрупи, кожній із яких пропонувався певний педагогічний об'єкт для моделювання, а також завдання стосовно самого моделювання з визначенням стану

виокремленого об'єкта (наявний, бажаний чи перехід з першого з цих станів у другий). Причому в одних випадках всі підгрупи працювали з одним об'єктом моделювання, в інших – кожній із них пропонувалися різні об'єкти. У процесі розбудови моделі студенти мали виокремити у світлі поставленого завдання суттєві ознаки об'єкта та його несуттєві характеристики, продумати, в якій формі буде представлена майбутня модель, розробити план дій щодо її створення, а потім цей план реалізовувати на практиці. При необхідності студенти зверталися за допомогою до викладача. Після закінчення роботи організовувалося спільне обговорення створених моделей з визначенням їх переваг і недоліків.

Важливу роль серед спеціальних методів педагогічного прогнозування має також уявний експеримент, тому на вказаному етапі реалізації технології студентів залучали до проведення експериментів такого типу. Зокрема, під час його підготовки майбутнім учителям нагадувалося, що хоч такий експеримент і проводиться тільки в уяві, його не можна придумувати самовільно, адже він уявляє собою сукупність розумових операцій, які мають задовольняти правилам логіки, а також вимогам і принципам прогностики як перевіреної наукової теорії. Студентам також пояснювалося, що уявний експеримент не можна зводити тільки до планування матеріального експерименту, хоча він, безумовно, передує йому, бо нерідко уявний експеримент є, навпаки, продовженням, узагальненням, схематизацією останнього. Крім того, до результатів уявного експерименту не можна відноситися як до готових знань, а це значить, що його результати вимагають перевірки на практиці.

Удосконалення умінь педагогічного прогнозування у студентів продовжувалося під час проходження ними педагогічної практики. Із цією метою для студентів-практикантів було розроблено спеціальні завдання прогностичного характеру, а методичні матеріали, які допомагали їм у проведенні прогностичної діяльності в школі.

Висновок. Важливим етапом технології формування вмінь педагогічного прогнозування в майбутніх учителів організаційно-змістовий, метою якого є безпосереднє оволодіння студентами всіма групами вмінь педагогічного прогнозування: діагностичними, конструктивно-проективними, організаційно-комунікативними й дослідницько-творчими. Для реалізації зазначеного етапу студентів доцільно залучати до підготовки доповідей, повідомлень, рефератів

з проблеми педагогічного прогнозування, до виконання завдань прогностичного характеру різного рівня складності, а також до проведення уявних експериментів із застосуванням методів моделювання. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Перспективними для подальшого наукового пошуку є проблема підготовки викладачів педагогічних ВНЗ до оволодіння студентами вміннями педагогічного прогнозування, а також самих майбутніх учителів до організації самопрогнозування учнями особистісного розвитку.

Література

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
2. Кабанська О. С. Обґрунтування технології формування вмінь педагогічного прогнозування майбутніх учителів та аналіз результатів її впровадження / О. С. Кабанська, Н. О. Ткачова // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук, праць. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. – С. 25-31.
3. Кабанська О. С. Оволодіння майбутніми вчителями процедурою педагогічного прогнозування у процесі позааудиторної навчальної діяльності / О. С. Кабанська // Педагогіка та психологія : зб. наук, праць. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2010. – Вип. 37. – С. 23-28.
4. Кабанська О. С. Формування вмінь педагогічного прогнозування в майбутніх учителів у навчальній діяльності : автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 "Теорія навчання". – Харків, 2011. – 20 с.
5. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіхтенко, О. М. Любарська та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2002. – 255 с.
6. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : підруч. / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 352 с.
7. Попова О. В. Підготовка студентів педвузу до проведення науково-дослідної роботи у сучасній школі / О. В. Попова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. – Х. : ХДПУ, 1998. – Вип. 6. – С. 154-157.
8. Попова О. В. Проблема прогностного обґрунтування провідних тенденцій розвитку освітніх інновацій / О.В. Попова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. — Х. : ХДПУ імені Г. С. Сковороди, 2000. — С. 34–41.

9. Попова О. В. Суть поняття “інноваційна компетентність учителя” / О. В. Попова // Теорія і практика соціального виховання: соціальна суб’єктність, активність та відповідальність : матер. наук.-практ. конф. (Харків, 21 листопада 2014 р.). – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. – С. 79.
10. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Харків : Колегіум, 2005. – 224 с.
11. Регуш Л. А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего / Р. А. Регуш. – Спб. : Речь, 2003. – 352 с.
12. Регуш Л. А. Развитие способности к прогнозированию педагогических явлений у студентов пединститута / Л. А. Регуш // Вопросы психологии. – 1985. – № 1. – С. 94-102.
13. Сидоренко О. Л. Про способи підвищення ефективності взаємодії викладача зі студентами / О. Л. Сидоренко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1/2. – С. 83–88.